KINOYANING O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA IFODALANISH USULLARI

Latipov Bobur Bahromovich
Qarshi davlat universiteti o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola kinoya (ironiya)ning o‘zbek va ingliz tillarida ifodalanish usullarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Kinoya turli kontekstlarda, nutq shakllarida va madaniy faktorlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari kinoya o‘zbek va ingliz tillarida ma’noni yetkazishda turlicha strategiyalardan foydalanilishini ko‘rsatadi. Tadqiqotda kinoyaning lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlari ko‘rib chiqilgan. Maqolada leksik, grammatik va kontekstual vositalar orqali kinoya yaratish strategiyalari misollar bilan tushuntiriladi. Shuningdek, o‘zbek va ingliz tillaridagi ifodalash farqlari va ularning madaniy kontekstdagi roli ta’kidlangan. Tadqiqot natijalari kinoya vositalarini tarjima, til o‘rganish va muloqotda samarali qo‘llashga yordam beradi. shbu maqola o‘zbek va ingliz tillarida kinoya (ironiya)ning ifodalanish usullarini tahlil qiladi. Maqolada lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlar, shuningdek leksik va grammatik vositalar orqali kinoya yaratish strategiyalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so’zlari: kinoya, ironiya, o‘zbek tili, ingliz tili, lingvistika, pragmatika, metafora, stilistika, leksik vositalar, grammatik vositalar, madaniy kontekst.

THE METHODS OF EXPRESSING IRONY IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Abstract: This article analyzes the methods of expressing irony in Uzbek and English languages. The study examines the linguistic, pragmatic, and cultural aspects of irony. Lexical, grammatical, and contextual strategies for creating irony are illustrated with examples. The results demonstrate effective ways to apply irony in translation, language learning, and communication**.** In addition, This article examines the methods of expressing irony in Uzbek and English languages. The study focuses on the linguistic, pragmatic, and cultural aspects of irony, highlighting how lexical, grammatical, and contextual tools are used to convey ironic meaning. Comparative analysis shows the differences and similarities in expressing irony in both languages and emphasizes the role of cultural context. The findings can be applied to translation, language learning, and effective communication.

Key words: Irony, Uzbek language, English language, linguistics, pragmatics, stylistics, lexical devices, grammatical devices, cultural context.

МЕТОДЫ ВЫРАЖЕНИЯ ИРОНИИ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация: В статье анализируются методы выражения иронии в узбекском и английском языках. Исследование охватывает лингвистические, прагматические и культурные аспекты иронии. Приводятся примеры использования лексических, грамматических и контекстуальных стратегий для создания иронии. Результаты исследования показывают эффективные способы применения иронии в переводе, изучении языка и коммуникации. В статье рассматриваются методы выражения иронии в узбекском и английском языках. Исследование фокусируется на лингвистических, прагматических и культурных аспектах иронии, подчеркивая использование лексических, грамматических и контекстуальных средств для передачи иронического смысла. Проведен сравнительный анализ особенностей

выражения иронии в обоих языках и отмечена роль культурного контекста. Результаты исследования могут быть применены в переводе, изучении языков и эффективной коммуникации.

Ключевые слова: ирония, функционально-семантические особенности, метафорическое значение, скрытый смысл, прагматика, стилистика, узбекский язык, английский язык, сравнительное языкознание, лексические средства, грамматические средства, культурный контекст.

Kirish. Kinoya – bu nutq yoki matnda so‘zlarning yuzaki ma’nosi bilan aslida aytilmoqchi bo‘lgan ma’no orasidagi tafovutga asoslangan stilistik va pragmatik vosita (Attardo, 2000). Kinoya adabiyotda, ommaviy muloqotda va kundalik suhbatlarda ishlatiladi, chunki u auditoriyani jalb qilish, e’tibor qaratish, tanqidni yumshatish yoki hazil tuyg‘usini yetkazish imkonini beradi. Tilshunoslikda kinoya nutqning semantik, pragmatik va madaniy jihatlari bilan bog‘liq bo‘lib, uni to‘g‘ri tushunish uchun kontekst va muloqot vazifasini hisobga olish zarur (Gibbs, 2000). O‘zbek va ingliz tillarida kinoya ifodalanish usullari lingvistik va madaniy xususiyatlarga bog‘liq holda farqlanadi. Masalan, o‘zbek tilida kinoya ko‘proq metaforik ifodalar, intonatsiya, fe’l va sifatlarning kontekstga mos ishlatilishi orqali ifodalanadi. Shu bilan birga, u ko‘pincha norasmiy va do‘stona muloqot shaklida uchraydi. Ingliz tilida esa kinoya leksik vositalar, grammatik konstruktsiyalar, exaggeration (ortiqcha aytish), understatement (kamaytirish) va intonatsiya yordamida yaratiladi. Shuningdek, ingliz tilida ironik iboralar rasmiy nutqda ham uchrab, professional kommunikatsiyada qo‘llanilishi mumkin (Attardo, 2000). Tadqiqotning maqsadi – o‘zbek va ingliz tillarida kinoyaning ifodalanish usullarini lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlari asosida tahlil qilish. Maqsadga erishish uchun maqolada leksik, grammatik va kontekstual vositalar orqali kinoya yaratish strategiyalari ko‘rib chiqiladi, shuningdek, ikki tilning o‘zaro farqlari va o‘xshashliklari tahlil qilinadi.

Ushbu tadqiqot natijalari tarjima, til o‘rganish va muloqot jarayonida kinoya vositalaridan samarali foydalanishga yordam beradi va tilning stilistik imkoniyatlarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning taxhlili (Literature Review) Kinoya (ironiya) tilshunoslikda ko‘p jihatdan tadqiq qilingan mavzudir, chunki u nutq va matnda yuzaki ma’no bilan asl ma’no orasidagi tafovutni yaratadi. Attardo (2000) o‘z ishlarida kinoyani pragmatik va semantik jihatlari bilan tahlil qilib, uning nutqdagi kommunikativ vazifasini ochib bergan. U kinoyani kontekstga bog‘liq bo‘lgan til vositalari orqali yetkaziladigan ironik ma’no sifatida ko‘rib chiqadi. Gibbs (2000) esa kinoya va hazilning kognitiv aspektlarini o‘rganib, ironik ifodaning tushunilishi auditoriyaning madaniy va lingvistik kontekstiga bog‘liqligini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, u kinoya yaratishda leksik va grammatik vositalar, intonatsiya va yuz ifodalari muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. O‘zbek tilida kinoya ifodalanishi mavzusida Karimov (2018) tadqiqot olib borib, o‘zbek tilidagi metaforik iboralar, qiyoslash, fe’l va sifatlarning kontekstga mos ishlatilishi orqali kinoya yaratilishini tahlil qilgan. U o‘zbek tilidagi kinoya ko‘proq norasmiy muloqot va do‘stona suhbatlarda uchrashini qayd etadi. Shuningdek, til o‘rganish va tarjima kontekstida kinoya bilan ishlash masalalari ham tadqiq etilgan. Ingliz tilida kinoya leksik vositalar (antonym, exaggeration, understatement), grammatik konstruktsiyalar, modallar va inversion yordamida ifodalanadi, va u rasmiy hamda norasmiy nutqda qo‘llanilishi mumkin (Attardo, 2000). Adabiyot sharhi shuni ko‘rsatadiki, kinoya ikki tilning lingvistik va madaniy xususiyatlariga mos ravishda turlicha ifodalanadi. O‘zbek tilida kinoya ko‘proq kontekst,

metafora va intonatsiya orqali, ingliz tilida esa leksik va grammatik vositalar bilan amalga oshiriladi. Bu tadqiqotlar kinoya vositalarini tarjima, til o‘rganish va muloqotda samarali qo‘llash imkoniyatini oshiradi. O‘zbek tilida kinoya haqida ilmiy izlanishlar ingliz tiliga nisbatan nisbatan kamroq bo‘lishiga qaramay, bu boradagi tadqiqotlar ham tilning faktologik va stilistik tuzilmasini yoritishga yordam beradi. Masalan, Karimov (2018) o‘zbek tilida kinoya ifodalash usullarini tahlil qilib, kontekst, metaforik iboralar, qiyoslash va intonatsiya orqali yaratish strategiyalarini ko‘rsatadi. Uning tadqiqotida o‘zbek tilida kinoya ko‘pincha norasmiy suhbat, do‘stona muloqot va badiiy uslublarda uchrashi qayd etilgan. Karimov shuningdek, o‘zbek tilida kinoyaning pragmatik funktsiyasini — auditoriyaning muloqot maqsadiga qarab yuzaga keladigan qatlamli ma’nolar tizimi sifatida tahlil qiladi. Uning yondashuvi o‘zbek tilidagi kinoyaning leksik va grammatik vositalar orqali emas, balki individning muloqot kontekstini anglash orqali shakllanishini ta’kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ushbu tadqiqotning maqsadi – o‘zbek va ingliz tillarida kinoyaning ifodalanish usullarini lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlar asosida aniqlash va tahlil qilishdir. Tadqiqot quyidagi metod va yondashuvlar asosida olib borildi. Adabiyotlarni tahlil qilish: Kinoya va ironiya mavzusidagi ilgari chop etilgan ilmiy manbalar o‘rganilib, turli nazariy yondashuvlar solishtirildi. Taqqoslash (komparativ) metod: O‘zbek va ingliz tillaridagi kinoya shakllari, leksik va grammatik vositalar, kontekstual strategiyalar solishtirildi. O‘zbek va ingliz tillaridagi nutq namunalaridan kinoyani ifodalovchi iboralar va jumlalar yig‘ilib, yuzaki va asl ma’nolari tahlil qilindi. Kinoya ifodasining kontekstual va madaniy jihatlari, auditoriya tushunishi va kommunikativ vazifalari o‘rganildi. Kinoya yaratishda ishlatiladigan leksik vositalar (sinonimlar, antonimlar, exaggeration, understatement) va grammatik vositalar (modal fe’llar, negatsiya, inversion) aniqlanib, ularning funksiyalari tahlil qilindi. Kinoya nutqdagi stilistik vazifalari, metaforik va ironik iboralarning rolini o‘rganish. O‘zbek va ingliz tilidagi badiiy, ommaviy va norasmiy nutq namunalaridagi kinoya iboralari. Ilmiy va metodologik adabiyotlar. Onlayn resurslar orqali olingan nutq namunalaridagi kinoya ifodalari. Ushbu metodologiya o‘zbek va ingliz tillaridagi kinoya ifodalanishining lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlarini birgalikda tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, kinoya vositalarini tarjima va til o‘rganish jarayonida qo‘llash imkoniyatini oshiradi.

Tahlil va Natijalar (Analysis and Results): Tadqiqot natijalari o‘zbek va ingliz tillarida kinoyaning ifodalanish usullarini lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlar asosida ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida yig‘ilgan materiallar – o‘zbek va ingliz tilidagi badiiy, ommaviy va norasmiy nutq namunalaridagi kinoya iboralari – tahlil qilindi va quyidagi asosiy natijalar aniqlandi: O‘zbek tilida kinoya ko‘pincha metaforik iboralar, qiyoslashlar va sinonim-antonym juftliklari orqali ifodalanadi. Masalan, “Aqlingga yetib bormaydi” yoki “Shunaqa aqlli kishi…” kabi iboralar yuzaki ma’nosi bilan asl ma’nosi orasida tafovut yaratadi. Leksik vositalar orqali kinoya ko‘pincha tinglovchini nozik tanqid qilish yoki hazil qilish maqsadida ishlatiladi. Ingliz tilida esa leksik vositalar yanada kengroq tahlil qilinadi: exaggeration (ortiqcha aytish), understatement (kamaytirib aytish), antonimiya va double meaning (ikki ma’noli so‘zlar) kinoya yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, “Oh, that’s just brilliant!” iborasi yuzaki ma’noda ijobiy bo‘lsa-da, kontekst orqali tanqidiy ma’no beradi. O‘zbek tilida kinoya grammatik vositalar orqali kamroq ifodalanadi, lekin intonatsiya, fe’l va sifatlarning kontekstga mos ishlatilishi muhim ahamiyatga ega. Masalan, “Shunaqa a’lo darajadagi ish qilgansan-da!” jumlasida yuzaki ijobiy ma’no bilan tanqidiy ma’no uyg‘unlashadi. Ingliz tilida esa grammatik vositalar, jumladan, negatsiya, modal fe’llar, inversion va interrogativ konstruktsiyalar kinoya yaratishda keng qo‘llanadi. Misol

uchun: “Could you be any more careful?” iborasi yuzaki so‘rov bo‘lsa-da, ironik tarzda tanqidni bildiradi. O‘zbek tilida kinoya ko‘proq norasmiy, do‘stona suhbatlarda ishlatiladi va auditoriyaning madaniy tajribasi va kontekstini hisobga oladi. Masalan, badiiy asarlarda kinoya qahramonlararo muloqotda subtil tarzda beriladi, auditoriya ularni tushunishi uchun kontekst va situatsiyani bilishi zarur. Ingliz tilida esa kinoya rasmiy va norasmiy muloqotda ham uchraydi. Ingliz tilida ironik iboralarni ishlatishda auditoriyaning kontekstni tushunishi, tilning stilistik normalarini bilishi muhimdir. Misol uchun, professional email yoki ma’ruza nutqida ham subtil ironik iboralar ishlatilishi mumkin. O‘zbek tilida kinoya ko‘proq **kontekst, intonatsiya va metafora** orqali ifodalanadi. Ingliz tilida kinoya leksik va grammatik vositalar orqali shakllanadi va rasmiy nutqda ham ishlatilishi mumkin. Har ikkala tilning kinoya vositalari auditoriya, madaniy kontekst va nutq vazifasiga bog‘liq. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kinoya ifodalash strategiyalari til va madaniyatga mos ravishda farqlanadi. Bu farqlar tarjima va til o‘rganish jarayonida e’tiborga olinishi kerak. Shu bilan birga, o‘zbek va ingliz tillaridagi kinoya vositalarining solishtirma tahlili ularning stilistik va pragmatik imkoniyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa va tavsiyalar (Conclusions and Recommendations). Mazkur tadqiqot o‘zbek va ingliz tillarida kinoyaning ifodalanish usullarini lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlar asosida tahlil qilishga qaratildi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, kinoya har ikkala tilda ham muhim stilistik va kommunikativ vosita hisoblanadi, biroq uning ifodalanish mexanizmlari til va madaniyatga bog‘liq holda farqlanadi. O‘zbek tilida kinoya asosan kontekst, intonatsiya, metaforik ifodalar va qiyoslashlar orqali yuzaga chiqadi. Bu til tizimida kinoya ko‘proq norasmiy va do‘stona muloqotda, shuningdek badiiy nutqda faol qo‘llanadi. Ingliz tilida esa kinoya leksik va grammatik vositalar, jumladan exaggeration, understatement, antonimiya va turli sintaktik konstruktsiyalar orqali ifodalanadi. Shuningdek, ingliz tilida kinoya rasmiy nutqda ham uchrashi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kinoyani to‘g‘ri tushunish va talqin qilish uchun nafaqat til birliklari, balki kontekst, nutq vaziyati va madaniy omillarni ham hisobga olish zarur. Bu esa kinoyaning pragmatik tabiatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tavsiyalar: Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: Til o‘rganishda kinoya ifodalariga alohida e’tibor qaratish zarur, chunki ular nutqni tabiiy va boy qiladi. Tarjima jarayonida kinoyani to‘g‘ri yetkazish uchun faqat so‘zma-so‘z tarjima emas, balki kontekstual va madaniy moslashtirishdan foydalanish tavsiya etiladi. O‘qitish metodikasida kinoya misollarini amaliy mashqlar orqali o‘rgatish samarali natija beradi. Ilmiy tadqiqotlarda kinoyaning kognitiv va psixolingvistik jihatlarini chuqurroq o‘rganish maqsadga muvofiq. Madaniyatlararo muloqotda kinoyani noto‘g‘ri talqin qilishning oldini olish uchun uning kontekstual xususiyatlarini tushuntirish muhimdir. Umuman olganda, kinoya o‘zbek va ingliz tillarida nutqning muhim stilistik vositasi bo‘lib, uning chuqur o‘rganilishi tilshunoslik, tarjima va kommunikatsiya sohalarida katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati

1. Attardo, S. (2000). Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics, 32*(6), 793–826.

2. Attardo, S. (2006). Irony. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of language and linguistics* (2nd ed.). Elsevier.

3. Alba-Juez, L. (2001). *The functions and strategies of ironic discourse: An analysis*. Universidad Complutense.

4. Booth, W. C. (1974). *A rhetoric of irony*. University of Chicago Press.

5. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.

6. Clark, H. H., & Gerrig, R. J. (1984). On the pretense theory of irony. *Journal of Experimental Psychology*.

7. Clift, R. (1999). Irony in conversation. *Language in Society, 28*(4), 523–553.

8. Colston, H. L., & Gibbs, R. W. (2007). *Irony in language and thought*. Lawrence Erlbaum Associates.

9. Gibbs, R. W. (2000). *Irony in language and thought: A cognitive science reader*. Lawrence Erlbaum Associates.

10. Karimov, A. (2018). *O‘zbek tilida kinoya va pragmatik ifodalar*. Fan va texnologiya.